

UDK 394.3(497.1)
392.5(497.1)

185

ANA VUKMANOVIĆ
Zadužbina Ilije M. Kolarca

IGRA

U SVADBENOM RITUALU

Koreni igre dopiru do vremena pre nastanka homo sapiensa. Veruje se da su i antropoidi igrali (Zečević 1983: 9). To bi značilo da je ples kategorija prakulture. U svakom slučaju, on je deo antropološke prirode čoveka na šta ukazuje i to da nema ljudske zajednice koja ne zna za igru. Na počecima razvoja čoveka postojala je potreba za spojem različitih sredstava izražavanja. Tako je ples bio deo jedinstvene sinkretičke umetnosti, zajedno sa melodijom, ritmičnim zvukom, pesmom, maskom. U takvoj celini delovi su čvrsto povezani, i time jednako važni. U nekim situacijama ističe se jedna umetnost, u nekim druga – tako se pokretom moglo označiti ono što nije moglo rečima, zbog, između ostalog, ograničenosti verbalnog koda, tabua izgovaranja određenih pojmova i izraza ili magijskog potencijala plesa. Ovakva umetnost je bila neodvojiva od rituala, a pored svoje estetske dimenzije imala je i praktičnu.

U slovenskoj tradiciji najčešća reč koja označava narodnu igru jeste *kolo*. U kolu se ljudi drže za ruke (pojaseve, ramena) obrazujući kružni oblik (mada je ono često otvoreno). Igra podrazumeva ritmično kretanje u prostoru, najčešće otvorenom. Kružna igra se sreće širom sveta. Razlog tome leži u verovanju u magijske moći kruga. Okružujući predmet ili biće, ljudi stiču moć nad njim ili mu pak predaju svoje magijske moći. U magiji jednako značenje imaju ples u krugu i kružni hod (Zečević 1983: 103).

Kolo oblikom i pokretima koji se u njemu čine stvara zaokruženi prostor. On je obredno čist, što znači da je zaštićen, u njemu nema nečistih sila.¹ Da bi kolo sačuvalo svoju zaštitnu funkciju, ne sme da se kida, tačnije ne izlazi se iz kola pre završetka igre. U njega se ulazi sa spoljne strane i to najčešće u parovima. To nam pokazuju sledeći stihovi iz usmene lirike: „Igralo kolo pod Vidin,/ ‘Pusti me majko da vidim./ ‘Eto ti dragog, idi s njim./ ‘Neka mi dragog, oču s njim”“ (Karadžić 1977: 133, 265°).² U obrednom kontekstu, koji udaljava čoveka od svakodnevice, kroz pesmu i igru dozvoljeno je reći ono što se inače ne sme.

Mesto kola i njegova značenja u narodnoj kulturi biće pre svega posmatrani na primerima iz svadbene lirike, ali i iz drugih usmenih lirskih pesama. U kolu se momak i devojka ne razdvajaju, oni igraju jedno do drugog (Zečević 1983: 109): „Igra kolo, ja ne viđoh,/ Da sam vid’la, igrala bi’,/ Ja bi’ znala će bi’ stala,/ Ja bi’ stala do svog dragog,/ Đeno mi je stojno mijesto,/ Tu je meni dosta mijesta,/ Dosta mijesta do vijeka“ (Petranović 1989: 71, 87°). Šta više, igra u kolu delimično obavezuje, zato majka savetuje ćerku: „Ta ne idi u to kolo divno,/ Ne vataj se do Omera mlada –/ U Omera mlogo rođenije,/ Nećeš njima ugoditi mlada“ (Karadžić

1973: 8, 9°). Igranje i gledanje mladih na seoskim svetkovinama, na prelima, često prethode svadbi. Pozivajući devojku u kolo, momak izražava osećanja. Ako devojka sama ulazi u kolo, birajući mesto pored nekog mladića, šalje poruku tako da igru svakako treba shvatiti u komunikacionom kontekstu. Kada se mladi zagledaju, roditelji odlučuju o tome da li su jedno drugom prilika, i ako jesu, onda dolazi do svadbe. To znači da do proševine ne može da dođe tokom igre. Stihovi svedoče: „Ne prosi se devojčica u ovo kolo,/ No se prosi devojčica u svoga baba“ (Karadžić 1898: 42, 67°). Devojka ne može sama da odluči za koga će se udati. Mladić može da zna da se sviđa devojci, ali je ne prosi u kolu, niti mu ona tu može dati pristanak. Ona daje pristanak tek kada je otac pita. Pošto se momak i devojka vere, oni zauvek igraju jedno do drugog. O tome govore svatovske pesme: „Plemeni se Pavo ženi,/ Plemenitu ljubvu vodi.../ I u kolo s krunom igra,/ Pokraj Pava mila draga“ (Karadžić 1898: 16, 24°).

Velike magijske moći kružnog oblika objašnjavaju se njegovom vezom sa suncem. Kolo, kao i obredni svadbeni predmeti, jabuka, prsten i venac, oblikom podsećaju na sunce. Na taj način ono učestvuje u solarnom kultu koji je dominantan na svadbi. On podržava život, a osim toga unosi kosmičku dimenziju u ljudski brak, pa tako svadba mladića i devojke postaje metafora nebeske svadbe neba i zemlje (Ivanova 1998: 10). Veza sa solarnim kultom vidi se i u kretanju kola. Njegov smer se uvek poklapa sa smerom kretanja sunca. U sistemu binarnih opozicija jednu grupu čine: solarno, desno, muško, a drugu: lunarno, levo, žensko.³

U tradicionalnoj kulturi čovek svoj svet posmatra u paraleli sa prirodom. Tako igra na zemlji ima svoj parnjak na nebu: „Divno li je pogledati/ Uz visoko vedro nebo,/ Će se munja s gromom igra,/ A oblaci s gromovima,/ Sjajan mjesec sa zvijezdama/ Mladi Jovo s nevjesticom“ (Vrčević 1883: 257). Osim što se stvaraju naporedne slike, stavljajući akcenat na sjedinjavanje muškog i ženskog principa: u kosmičkoj ravni – munje i groma ili zvezda i meseca, u zemaljskoj – mlade i mladoženje, pokreće se magija plodnosti čiji je cilj obezbeđivanje potomstva.

Još jedna veza kola sa nebeskim ili natprirodnim uspostavlja se motivom vilinog kola, o kome će kasnije biti više reči. Ovom prilikom on je važan jer strukturise prostor kuće u svadbenom kontekstu. Mladoženjina kuća je centralni prostor svadbe jer u nju dolazi novi član – nevesta – što traži reorganizovanje zajednice. Naredni stihovi objašnjavaju simbolično značenje kuće, pozicioniraju je u odnosu na nebo i zemlju, u odnosu na svoj i tuđ svet koji se prepliću u svadbenom obredu: „Kad su vile na veselju bile,/ Tri su zlatna kola poigrala:/ Jedno igra viš' bijela dvora,/ Drugo igra ispod b'jela dvora,/ Treće igra u bijelom dvoru,/ Dva igraju kola na nogama,/ A treće mi trepti na krilima,/ Ono mi je viš' bijela dvora,/ To su vile rasklopile krila,/ Te sokolu pjevaju veselje,/ Što mu igra pred bijelim dvorom,/ To su njemu u kolu nevjeste,/ Što mu igra u bijelom dvoru,/ To su njemu kićene devojke.../ Seir čini kolo i devojke,/ Sve devojke pjesme ispjevale/ Dok devojci dragog pripjevale“ (Petranović 1989: 62-63, 72°). Za shvatanje prostora veoma je važna opozicija gore – dole. Ovde je taj gornji, viši svet obeležen vilinskim letećim kolom, na zemlji se igraju dva kola koja takođe organizuju prostor svadbe u opoziciji izvan – unutra. Unutra su domaći svatovi, devojke iz kuće. Napolju su neveste koje nisu sasvim prihvaćene u novoj sredini. Soko u pesmama često predstavlja mladoženju, a vile su nebeski, mitološki pandan

187

devojkama. Bez obzira gde i kako se kolo igra, ono je znak veselja, radosti i zato ga uvek prate pesme. Njegovo pozitivno značenje vidimo i u vezi sa zlatnom bojom koja u narodnoj tradiciji uvek ima posebnu vrednost jer ukazuje na solarni karakter onoga što opisuje.

Iz prethodnog primera vidi se da kolo ima funkciju i u obezbeđivanju sklada na svadbi kao obredu prelaza. Ono omogućava lakši prelazak granice između svetog i profanog, svog i tuđeg, dve porodice, odnosno dva kulta predaka, dvoje ljudi. Igra je tu da obezbedi veselje, bilo da ono ima obrednu ulogu ili je nema, već iskazuje ljudske emocije u određenom trenutku života. Kolo se igra u različitim ritmovima, što zavisi od prilike, terena i kraja u kome se igra, ali su brza i hitra kola znak posebnog veselja i zato su prilična svadbi. I ovde vidimo da su za igru zadužene devojke, ostali im se priključuju.

Na sam dan svadbe igra se mnogo, ali se obredni karakter čuva tako što se tačno zna kada se igra. Glavno veselje je u mladoženjinoj kući, jer je cilj svadbenog obreda dovođenje neveste u taj prostor. U mladinoj kući je slavlje drugačije, setno zbog opraštanja. Osim toga, devojke koje treba prve da povedu kolo i zapevaju tu su zaposlene oko opremanja mlade, pomažu joj oko sprema.

U narodnim pesmama, u formi motiva devojačke strepnje da li joj se raduju u novoj kući, opisuju se veselje: „Oj, boga ti, šajka tico,/ Ti preleti preko Risna/ Na Petrove b'jele dvore,/ Te ti vidi šta besjede,/ Trepte li mu bandijere –/ Sve bijele i crvene,/ Igra li mu pred dvor kolo,/ Vodi li mu majka kolo,/ Začinju li sestre pjesme,/ Vesele l' se tamo mene“ (Karadžić 1977: 11, 11°).

Kolom se ispraćaju svatovi koji kreću po devojku. Igra se oko trpeze za kojom sede glavni gosti. Igračka pesma spaja se sa počasnicom jer se njom žele dobre želje. Magijom reči nastoji se obezbediti *dobar čas*, odnosno sreća na putu do nevestinog doma. Magija reči podrazumeva verovanje da će se ono izrečeno i ostvariti: „Skoči kolo da skočimo,/ Da bi nama u čas dobar,/ Našem bratu domaćinu,/ Sa svom braćom naokolo“ (Karadžić 1972: 68).

Posebnu ulogu u svadbenim običajima imaju dve majke. Ako mladoženja dolazi sa svatovima po nevestu, sačekuje ga njena majka, ona vodi takozvano *babino oro*. Pesa to pokazuje: „Kad su došli pred dvore devojci,/ Pred dvore joj divno kolo igra,/ Kolo vodi devojčina majka,/ Jednom rukom kolo okretaše,/ Drugom rukom suze utiraše“ (Karadžić 1898: 427, 562°). Stihovi ukazuju na dvostruku prirodu igre u devojačkoj kući – koliko je ona vesela, toliko je i tužna zbog odlaska devojke. Pesme posebno ističu majčinu žalost, pa tako ona u isto vreme okreće, kiti kolo i utire suze. Narodni pevači su uspeli da pokažu nijansiranost osećanja. Kolo je tako i radosno i setno.

U igri i pesmi dočekuju se svatovi: Oj, devojke, moje drugarice!/ Okrenite kolo naokolo,/ Da poutro kolom okrenemo,/ Da po travi rosu omanemo,/ Da pojasno pjesme zapjevamo,/ Da s pjesmama svate dočekamo (Petranović 1989: 76, 94°). Ako je devojka spremna pre dolaska svatova, ona može da igra u svom kolu i to pored brata: „Staše igrat i pjevati/ Pred devojčin rod./ Kolo igra lijepa Anđa,/ Uz nju bratac svoj,/ Mladoženju i nevjestu / Svi pripjevaju“ (Karadžić 1973: 31, 43°). Igra uz brata je veoma važna jer je on njoj najbliže biće. On je najčešće predaje deveru kad svatovi dođu (ako mladoženja nije u svatovima) i tako dever simbolično postaje njen novi brat. Tako kolo otkriva osećanja, porodične veze i ustrojstvo zajednice.

1888

Kada svatovi uđu u dvorište, mogu odmah obigrati tri puta oko kuće što je ritualna radnja i predstavlja predavanje dobre energije kući i zadobijanje vlasti nad njom, odnosno nad devojkom koja se iz kuće odvodi. Kolo igra u devojčinoj kući i u drugim prilikama, posebno dok ona daruje svoju rodbinu. Darivanje je inače važna obredna radnja jer učvršćuje veze među ljudima. Usmene pesme beleže darivanje nevestine škrinje, kovčega u kom je njena devojačka sprema: „Mi igramo i pjevamo,/ Oko škrinje nevjestine;/ Neve zove sve svatove/ Da joj škrinju srebrom pospu“ (Karadžić 1977: 24, 47°). Darivanje je obredno, znači mora se izvršiti, a nevestin poziv je samo formalan inače bi se kosio sa njenom smernošću. Igra ukazuje na karakter darivanja koji obeležavaju dobre želje, sreća i radost.

Osim škrinje daruje se i kolo. Ono predstavlja narod, svatove, goste na svadbi. Darivanje kola jeste darivanje ljudi. Međutim, pošto je ono igra, onda igrači dobijaju posebno značenje u skladu sa značenjima kola (kružni oblik, solarni kult, zaštićeni prostor, veselje). Na taj način se poklon dat kolu uklapa u jedan simbolički sistem. Dobija novu ulogu, a to je održanje onog sveta koji kolo predstavlja. Deveru se pripeva: „Đeverbaša, diko naša!/ Ti odvede seku našu,/ Daruj nama kolo naše,/ Čestita ti kesa bila/ I u kesi desna ruka“. A nevesti: „O devojko, kito naša!/ I ti ode, mi ostasmo,/ I tu nama jada dosta,/ Daruj nama kolo naše,/ Sretni tvoji puti bili“ (Petranović 1989: 69, 84°). Darivanjem kola dever daje devojčinoj porodici neku vrstu nadoknade za to što je odvodi. Stvara se ravnoteža koja je neophodna svadbi kao obredu prelaza u kom je svako narušavanje harmonije opasno. On pomoću darova ukazuje čast novim prijateljima u ime cele svoje porodice. Devojka darivanjem prekida poslednje veze sa svojom porodicom. Oprašta se od njih u dobroj sreći. Na taj način ostaju u ljubavi i oni je puštaju na put s blagoslovima što je važno jer je na putu vrebaju urok, duhovi i druge natprirodne sile.

Darivanje kola je obavezno: „Poodi, mili kume, vreme ti je;/ Ostavi nam kolu dara, zakon ti je!/ Ako li nam ne ostaviš, zazor ti je“ (Karadžić 1977: 28, 51°) Ovakvi stihovi su ostaci starih obreda. Danas se pokloni daju dobrovoljno i sasvim je izgubljena svest o njihovoj magijskoj ulozi. Poklon je pre svega pažnja, a ne misli se kakvo je njegovo mesto u obezbeđivanju sigurnosti, mira i sreće. Sramota je ne dati dar jer to ruši običajnu normu, ali u davna vremena to je bilo i opasno jer je narušavalo odnose među porodicama i donosilo nesreću pošto se rušio zaštitni ritualni sistem.

Na opraštanju, pred polazak svatova, poslednje kolo u svojoj kući povede nevesta i ono se zove *momino oro*. Ono predstavlja konačan raskid sa starim statusom. Sada se ona sprema na put koji je u obredima prelaza posebno rizičan jer je tada devojka najizložena opasnostima.

Kolo štiti i zato se ponekad igra uz put i to beleže svatovske pesme. Vila pokazuje mladiću kako igraju svatovi u livadi: „Što livadu kopjem meriš?! No s' obrni s desne strane/ Đeno divno kolo igra/ Tu je tvoja vjerenica./ Svakim dobrom ispunjena,/ Svakim cv'jećem nakićena“ (Vrčević 1883: 238). Povorka dolazi sa desne strane koja je strana dobra. I dovodi devojku dobrom ispunjenu. Igra kola često se koristi i kao metafora za kretanje svatova, što ukazuje na to da je njihov hod veseo, zaštićen kao u kolu, da su oni povezani, složni kao u igri, ali ne nužno i da zaista igraju. U takvom raspoloženju oni stižu u mladićevu kuću.

Pesme beleže i mladoženjino veselje zbog dolaska mlade: „Isteklo je žarko sunce ča iza gore,/ Obasjalo mladoženji bijele dvore./ Pred dvorom mu kolo

igra, pjesne se poju –/ Āe Jovanu ljubi vode u ĉase dobre ...Kada zaĉu mladi Jovo Œto mu govore,/ DvaŒ je i triŒ mladi junak kolom skoĉio –/ Od dobrote drage ljube Œto je zaĉuo“ (Karadžić 1977: 37, 72°). Svadbena kola su prilika da i mladoŒenja pokaŒe svoje emocije, kao Œto je to ĉinio kao momak na seoskim svetkovanima i prelima. U patrijarhalnoj sredini muŒkarci retko iskazuju ono Œto oseĉaju. Zato se i u usmenoj poeziji pre svega govori o Œenskim oseĉanjima. Igra je, kao Œto je reĉeno, pogodno sredstvo za izraŒavanje onoga Œto je potisnuto usled druŒtvene norme.

PoŒto mladu uvedu u novu kuĉu, pozivaju je u kolo. Zajedniĉka igra sa ĉlanovima nove porodice zbliŒava je na joŒ jedan naĉin sa njima: „U ime boga, u ĉas dobar sunce isteĉe,/ Hod’ u kolo, snaho naŒa, brijeme⁴ ti je,/ Svekrovi ti redom sjede, dare ĉekaju./ Budi, snaho, sobom dobra, to su darovi“ (Karadžić 1977: 49, 111°). Ponovo se javlja motiv darivanja u igri. Ovde treba primetiti da nije bitna materijalna vrednost dara. Poklon je simbol i vaŒno je da se daje ĉista srca, sa dobrim Œeljama. Najveći darovi su devojaĉka dobrota i poŒtenje. Oni ĉe joj pomoći da dobro Œivi u novoj kuĉi, da se u njoj prilagodi, na nju navikne.

JoŒ vaŒniju obrednu funkciju od nevestine majke ima mladoŒenjina majka. Ona saĉekuje mladu pred kuĉom. DrŒeći pod rukom hleb, u rukama med i maslo (Āajkanović 1994: 153), ona igra *svekrvino oro* pred kuĉom, vratima. Priziva pretke koji treba da prihvate novog ĉlana porodice. Prevodi mladu preko praga. Na taj naĉin je uvodi u novi dom Œtiteći je od duhova koji se nalaze na pragu ili ispod njega. Nekada se preko praga prelazi igrajući (Zeĉević 1983: 91). One zajedno obilaze tri puta oko ognjiŒta koje je centar kuĉe, simbol njene vitalnosti. Reĉeno je da je obilaŒenje isto Œto i kruŒno igranje. Svekrvina uloga je kulturna. U obiĉajima je snaha njoj zamena, u kultu je ona snahi vodiĉ. Odnos obiĉaja i obreda otkriva odnose izmeĉu muŒkaraca i Œena. Dok u obiĉajnom segmentu svadbe muŒkarci (svekar, kum, dever, stari svat) imaju glavnu ulogu, obredni deo ne moŒe da se zamisli bez Œene. Ovakve uloge mogu da ukaŒu na neke ostatke drevnih porodiĉnih odnosa.

Pored majke, mladoŒenjina sestra ima zapaŒeno mesto u svadbi. Kao Œto njegov brat ima centralnu ulogu u dovoĉenju neveste, tako sestra predvodi one koji devojci Œele dobrodoŒlicu. Odnosi izmeĉu snahe i zaove ĉesto su sloŒeni i zato je vaŒna dobrodoŒlica zaovina. Bitno je da se ona veseli bratovljevoj Œenidbi i da snahu primi kao novu sestru.⁵

Kao Œto svekrva i zaova treba da pokaŒu da im je milo Œto snaha dolazi snaha sa sobom treba da donese mir: „Visoko se gora zelenjaŒe,/ A naŒe se selo veseljaŒe,/ A u selo Jovovi dvorovi,/ Kolo vodi sestra Jovanova./ Izlazila Jovanova majka,/ Svatove je zaklinjala redom: ... ‘Moju snahu u dvor dovedite,/ Œnjom mi svaku sreĉu dovedite,/ U rukama nek donese sunce,/ Jasnu zoru u bijelo lice,/ Mir i posluh svekru i svekrvi“ (Karadžić 1973: 28, 38°). Devojka u novoj kuĉi mora da bude mirna i poslušna, to je pravilo patrijarhalne zajednice. Veseljem u kolu oni koje ona treba da sluŒa pokazuju da su dobronamerni, da poslušnost neĉe biti zloupotrebljena, veĉ ĉe joj oni biti novi roditelji, nove sestre i braĉa. Sunce u rukama i zora na licu ostaci su mitoloŒkog sloja pesme i smeŒtaju devojku u kosmiĉko ustrojstvo svadbe, ĉineći od nje solarno biĉe koje kao i kolo nosi harmoniju i sreĉu sa sobom.

Igra u kolu treba da obezbedi i plodnost. U toj funkciji se posebno ističe *šareno kolo*. U njemu igraju samo parovi, najčešće oni koji imaju decu. Oni treba da obezbede da i mladenci brzo dobiju porod. Parovi su iz obe porodice, pa mladenci igraju čas pored parova iz njene, čas iz njegove familije da bi deca bila šarena, odnosno da bi ličila na oba roda (Zečević 1983: 94).

Kada su na svadbi prisutni gosti s obe strane, oni prave dva kola koja se prepliću, ukrštaju se praveći motiv tkanja. Tkanje u sebi nosi simboliku plodnosti i takvo igranje treba da obezbedi rađanje dece. Narodne pesme ovako pevaju o dva kola: „O ti, Mare, vjerni družo, vjerna ti bješe,/ Divan ti se sabor bere okolo tebe:/ Jedna kita od tvog roda, druga od doma./ Već pogledaj, sestro naša, okolo sebe“ (Karadžić 1973: 33, 46°). Pjesma ne govori o ukrštanju kola, samo o dve kite svatova koje mogu biti metafore kola. Kada postoje dva kola, ona su retko tako strogo odvojena, jer je to protivno cilju svadbe koji je sav u sjedinjavanju.

Uveče, kada dođe vreme svođenju mladenaca, igra se posebno posljednje kolo čija je uloga da se mladenci neprimetno izvuku sa veselja i odu na počinak. To je živo kolo, u njemu se podvikuje, pevaju se poskočice. To su često slobodnije pesme, kao takve one sasvim odgovaraju trenutku. Kroz lascivne tekstove u prošlosti se, već pomenutom magijom reči, obredno doprinosilo plodnosti. U istu svrhu koristila se imitativna magija, pa su ovaj deo svadbe pratile i ritualne orgije, o kojima narodne pesme ne pevaju jer je najveći broj njih prošao kroz cenzuru sredine. Kolo kao organizovan prostor ne odgovara orgijastičkom svetu koji, simbolizirajući kaos, podstiče plodnost. U njemu igra nije strukturisana, jer se u obred uklapala samo kao haotična.

Ujutru nakon svadbe mlada sa devojkama iz kuće ide na izvor gde se takođe igra kolo, posvećeno duhovima predaka za koje se veruje da prebivaju u vodi, ali to svatovske pesme ne beleže.

Koliko je kolo važno vidimo i kada se pominje u zdravicama: *Za zdravlje našeg kola i polja! da Bog da da nam kolo vodi, a polje rodi, polje nam rodilo vinom i šenicom, a naše kolo muškom đevićom... naše sestre i nevjeste iz doma hodile, a kolo vodile, po kolu se gizdale, svojim kolom njihale... u kolu vesele bile, igrajući skakale, i svojemu domu išle igrajući i pjevajući...* (Karadžić 1972: 77) U zdravici se kolo jasno dovodi u vezu sa plodnošću jer se pominje odmah do pšenice i vinove loze, čiji je rod posebno važan na primorju gde je zapis nastao. Kolo treba da rodi decom. Igra je u osnovi magijska jer treba da obezbedi porod. Naravno, i u staro vreme igra je bila znak veselja. Kada se ona u zdravicama pominje, želi se da se uvek igra i peva, da ljude uvek sreća prati.

Zdravica može biti izrečena u pesmi: „Igrala je košutica / Vrijeme joj je/ Po livadi uz jelenče/ I pristoji joj./ To ne bila košutica,/ Niti jelenče,/ Nego Jovo i Marija,/ Sretno nek' im je“ (Vrčević 1883: 245). Jelen i košuta su česti simboli mladića i devojke u narodnoj lirici. Do takve simbolizacije dolazi zbog njihove lepote, ali i mitskih značenja, posebno jelenovog koji je biće htonskog sveta. On otima devojku sa zemlje i kroz solarni kult se preobraća u junaka (solarnog heroja). Igra košute i jelena na livadi (u tuđem, otvorenom prostoru) paralelna je igri mlade i mladoženje u kolu (u zatvorenom, sigurnom prostoru). Kroz sliku igre koja je visoko umetnički stilizovana zapravo se ukazuje na postojanje dva sveta, solarnog i htonskog, i izgovara se zdravica sa dobrim željama za mladence.

Kada se govori o igri na svadbi i njenim refleksima u usmenoj lirici, treba obratiti pažnju na jedno posebno kolo – vilinsko. U slovenskoj mitologiji poznato je da demonska biće vole da igraju. Ona igraju na posebnim mestima. To su mistični prostori kao izvori i obale reka, a vile plešu i po oblacima. Mesta na kojima izvode plesove zovu se igrišta. Ako je igrište na travi, ujutru, po njihovom odlasku, poznaje se prosor po kome su igrale, tu je trava poglela i on se zove *vilino kolo*. Po narodnom verovanju ne sme se stati na vilino kolo jer to izaziva bes vila, pa one kažnjavaju ljude.

Iako igraju različiti duhovi, pažnja je obraćena samo na vile jer su one povezane sa svadbenim ritualima. Na Spasovdan je u Budvi bio običaj da se mladići i devojke okupljaju na brdu iznad grada, tamo s vencima na glavama igraju na vilinom gumnu i pevaju: „Dobro jutro, b’jele vile!/ I nama ga dajte“ (Karadžić 1977: 139). Mladi od vile traže vence. Venac je jedan od obrednih predmeta, označava devičanstvo i mlada ga nosi na svadbi. Veruje se da su vile udešavale brakove i zato se od njih traži venac, na taj način se želi skoro venčanje. One se uglavnom javljaju u grupama i verovatno predstavljaju stara božanstava braka. Tako u grupama, one liče na deveruše.

Vilinski ples se izvodi na visokim gorama, nepristupačnim, tajanstvenim mestima: „Viša je gora od gore,/ Najviša Lovćen planina./ U njoj je trnje i grablje,/ U njoj su sn’ezi i mrazi/ U svako doba godina;/ Vilinski u njoj stanovi,/ Sved’ vile tance izvode“ (Karadžić 1977: 140, 271°). U takvom prostoru nailazi junak i one mu obećavaju skori brak i sreću jer su to pokloni koje one mogu da daju. Vilinski tanac se razlikuje od ljudskog kola po mestu na kom se igra (divlje – pitomo) i po načinu jer one koriste krila. Ono što ih spaja jeste osećanje radosti, ali taj motiv potiče iz kasnijih vremena, nema mnogo veze sa obrednim i mitskim, tačnije demonološkim, slojem pesme.

Vile hoće da pomognu mladima da se uzmu, vole da igraju u svatovima, ali ne vole da budu deo ljudskog sveta. One to i ne mogu da budu. U profanom svetu ne igra se nad kućom, na visokim gorama, ne postoje kola iz kojih duva hladan vetar ili seva plamen, a upravo takva su vilinska kola. Zato se neslavno završavaju pokušaji ženidbe vilom. One ne daju svoju slobodu ni za šta: „Vile kolo ufatile,/ U gorici pod javorom,/ Pod kestenom i pod borom,/ A krilima zamahale,/ Zelen boru hlad davale“ (Pavlović 1982: 54). Bor ih pita da li bi se udavale, ali one odbijaju da rasture svoje kolo i da se rastanu. Igra je neizostavan deo njihovih života.

Kada momak prosi vilu: „Pod’ za mene, vilo!/ Kod moje ćeš majke/ U ladu sedeti,/ Tešku svilu presti/ Na zlatno vreteno“ (Karadžić 1977: 84, 183°), nudi joj nešto što niti on može dati, niti ona može da primi. Snaha ne može sedeti u hladu, nju čekaju ozbiljni poslovi u domaćinstvu. S druge strane, vila ne može da sedi i prede, ona mora da *divno kolo vodi*.

Vilino mesto je na granici dva sveta zato je ona biće blisko svadbi. Ona igra i veseli se kao devojka, ali devoka nije. Tu je da pomaže u radosti i igranju, ali se ne da zatvoriti u kuću, to nije njen život, ona mora da ode. Kolo je element ljudskog sveta koji je vilama najbliži.

Na najvećem delu balkanskog prostora kolo je izgubilo svoja magijska i obredna značenja. Došlo je do njegove demitologizacije i deritualizacije. Izvršena je degradacija kola od ozbiljne obredne radnje, rituala za plodnost i zaštitu do zabave. Ono i dalje igra važnu ulogu u običajima. I dalje se ne može zamisliti

svadba bez kola, i dalje se igra u svim njenim fazama, ali je zaboravljen njegov prvobitan smisao.

Kolo iz sfere svetog sve više prelazi u sferu profanog, time gubi deo značaja za zajednicu. Ono i dalje povezuje ljude, ali su te veze mnogo labavije i manje trajne. I pesma peva: „Vita, vita šipovino!/ Ne rasti mi na igrištu,/ Tu će sutra kolo igrat/ I u kolu mladi momci,/ Fesove će obješati,/ Grane će ti salomiti“ (Petranović 1989: 82, 100°). Ponavljajući stihove, pevač pominje neveste koje će ostaviti prstenje i devojke koje će o šipovinu obesiti đerdane. Ko god igra veselice se i slaviti život i mladost i to postaje osnovna funkcija kola.

- 1 Njegova obredna čistota proizilazi iz kategorija omeđenosti, uspostavljene držanjem za ruke igrača u kolu, i zaokruženosti koja upućuje na sunce. To je prostor kulture koji čovek organizuje ritmičnim pokretima i na taj način ga udaljava od haosa. Kao takav, on je suprotstavljen prostoru prirode koji je opasan jer ga ljudi više ne doživljavaju kao svoj.
- 2 Par ima pozitivno magijsko značenje jer upućuje na celinu i plodnost.
- 3 U epskim pesmama u kojima se javlja motiv smrti mladenaca igra se mrtvačko (htonsko) kolo, takozvano *kolo naopako*: „Dok dođoše kićeni svatovi,/ Dotle s' Milić mrtav naležao./ Kad to vid'li kićeni svatovi,/ Naopako kolo okrenuše,/ Naopako kolo povedoše,/ Źalostivu pjesmu zapjevaše“ (Karadžić 1969: 369, 78°, 246-251).
- 4 U zapisu pesme u prvoj knjizi *Srpskih narodnih pjesama* Vuka Stefanovića Karadžića piše *brijeme*, a ne *vrijeme*. *Rečnik srpskohrvatkg književnog i narodnog jezika* beleži reč *brijeme* kao pokrajinski oblik reči *vrijeme*. Inače, navedena pesma je risanska.
- 5 U epskoj pesmi s motivom prurušene devojke, Mara je preobučena u mladića, pa se ne hvata do devera, već do zaove. Ako izuzmemo epske posebnosti, pesma otkriva mesto zaove u veselju – vođenju kola i pevanju: „Pod bademom čardak od biljura,/ A pred dvorom tri kola igraju,/ U kolu je seka Jovanova,/ Kolom igra kolu pjesme kaže,/ Pripjeva brata i nevjestu./ Sjaha s konja prelijepa Mara,/ S konja sjaha, u kolo se fata/ Do lijepe Jovanove seke“ (Karadžić 1969: 348, 73°, 161-168).

L I T E R A T U R A

- Čajkanović, V. 1994. *Studije iz srpske religije i folkloru 1925 – 1942*. Beograd: SKZ/ Bigz/ Prosveta/ Partenon.
- Daglas, M. 1993. *Čisto i opasno*, prev. I. Spasić. Beograd: Plato (XX vek).
- Detelić, M. 1996. *Urok i nevesta*. Beograd: SANU.
- Đorđević, T. 1989. *Veštica i vila u našem narodnom verovanju*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije/ Gornji Milanovac: Dečje novine.
- Đorđević, T. 1984. *Naš narodni život I*. Beograd: Prosveta.
- Ivanova, R. 1998. Svadba kao sistem znakova, prev. D. Ajdačić. *Kodovi slovenskih kultura* 3, 7-13.
- Kajoa, R. 1965. *Igra i ljudi*, prev. R. Tadić. Beograd: Nolit.
- Karadžić Stefanović, V. 1969. *Srpske narodne pjesme III*. Beograd: Prosveta.
- Karadžić Stefanović, V. 1973. *Srpske narodne pjesme iz neobjavljenih rukopisa*. Beograd: SANU.
- Karadžić Stefanović, V. 1977. *Srpske narodne pjesme I*. Beograd: Nolit.
- Karadžić Stefanović, V. 1972. *Etnografski spisi*. Beograd: Prosveta.
- Kulišić, Š., P. Petrović i N. Pantelić, 1998. *Srpski mitološki rečnik*. Beograd: Etnografski institut SANU, Interprint.
- Malinovski, B. 1971. *Magija, nauka i religija*, prev. A. Todorović. Beograd: Prosveta.
- Pavlović, M. 1982. *Antologija lirske narodne poezije*. Beograd: Vuk Karadžić.

- Petranović, B. 1989. *Srpske narodne pjesme iz Bosne i Hercegovine I*, Sarajevo: Svjetlost.
- Radenković, Lj. 1996. *Simbolika sveta u narodnoj magiji Južnih Slovena*, Niš: Prosveta Beograd: Balkanološki institut SANU.
- Tolstoj, T. i Lj. Radenković (red.). 2001. *Slovenska mitologija*, prev. R. Mečanin, Lj. Radenković, A. Loma. Beograd: Zepter Book World.
- Vrčević, V. 1883. *Tri glavne narodne svečanosti*. Pančevo: Naklada knjižare braće Jovanovića.
- Zečević, S. 1983. *Srpske narodne igre*. Beograd: Vuk Karadžić, Etnografski muzej.

SUMMARY

THE DANCE IN WEDDING RITUAL

'Kolo' is a folk dance that is performed at a specific time of the wedding ritual, showing its ritual role. It structures the space, making it safe and encircled. Its shape has a magical function since the circle makes the cosmic connection with the Sun, and becomes part of the Sun cult. Giving gifts to the dancers in kolo brings harmony between two families and also has a magical role. The dance has a social function as well. The place that the person takes in kolo shows their social status and social role. The belief that fairies, as protectors of wedding, often dance revives the mythical dimension of kolo. Nowadays the dance does not have so strong ritual and magical functions. They have been replaced by pure amusement.

KLJUČNE REČI: Kolo, svadbeni rituali, magijske radnje, socijalni kontekst, komunikacija.